

BÀI 2

CUỘC CHIA TAY CỦA NHỮNG CON BÚP BÊ

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS :

– Thấy được những tình cảm chân thành, sâu nặng của hai anh em trong câu chuyện. Cảm nhận được nỗi đau đớn, xót xa của những bạn nhỏ chẳng may rơi vào hoàn cảnh gia đình bất hạnh. Biết thông cảm và chia sẻ với những người bạn ấy.

– Thấy được cái hay của truyện là ở cách kể rất chân thật và cảm động.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Đây là văn bản nói về quyền trẻ em, một trong những nội dung chính của "mảng" văn bản nhật dụng trong Chương trình Ngữ văn lớp 7. Trẻ em có rất nhiều quyền. Điều đó đã được ghi trong Công ước quốc tế về quyền trẻ em của Liên hợp quốc, năm 1989. Tuy vậy, các đề tài sáng tác về quyền trẻ em thì không phải là nhiều. Các tác giả thường khai thác một số vấn đề như : nỗi khổ về cuộc sống vật chất và nỗi đau về tinh thần của trẻ em,... Nỗi đau tinh thần đó là nỗi đau sống thiếu cha, thiếu mẹ. Cha mẹ không may mất sớm là một nỗi đau đã đành. Cha mẹ còn sống mà con cái vẫn bị chia lìa, xa cha, cách mẹ mới là điều đáng nói. Nỗi đau này thường do chính các bậc cha mẹ gây nên cho bản thân và con cái mình. Truyện *Cuộc chia tay của những con búp bê* viết về vấn đề này. Song qua câu chuyện, người đọc còn thấy những tình cảm anh em trong sáng, thân thiết, sự gắn bó máu thịt và tấm lòng nhân hậu, vị tha của những em bé chẳng may rơi vào cảnh gia đình tan vỡ. Truyện ngắn này đã được giải Nhì trong cuộc thi thơ – văn viết về quyền trẻ em do Viện Khoa học giáo dục và Tổ chức cứu trợ trẻ em Rát-đa Bác-nen (Radda Barnen) – Thụy Điển – tổ chức năm 1992.

2. Văn bản đề cập một vấn đề khá tế nhị và phức tạp (li hôn, li dị) song chúng tôi vẫn chọn giảng vì mấy lí do sau đây :

– Thứ nhất : Vấn đề hạnh phúc gia đình bị đổ vỡ, bố mẹ li hôn, con cái chịu nhiều đau đớn, thua thiệt,... là một sự thật trong đời sống xã hội. Các phương tiện thông tin đại chúng (sách, báo, đài phát thanh và truyền hình,...) cũng thường xuyên khai thác vấn đề này. Vì thế đây không còn là "câu chuyện kín" cần phải giữ gìn, "che đậy" trước các em.

– Thứ hai : Nội dung chính của truyện *Cuộc chia tay của những con búp bê* không tập trung khai thác và miêu tả trực tiếp cảnh đổ vỡ giữa cha mẹ mà chủ yếu tập trung khắc hoạ những tình cảm và tấm lòng vị tha, nhân hậu, trong sáng và cao đẹp của hai em bé. Điều này có ý nghĩa giáo dục không chỉ với các em mà cho cả những người đã là cha, là mẹ. Chính điều này cùng với cách kể chuyện chân thật đã tạo cho truyện một sức truyền cảm khá mạnh, khiến người đọc rất xúc động. Khi dạy, GV cần tập trung khai thác nội dung chính này.

3. Nội dung vấn đề đặt ra trong truyện khá phong phú, thể hiện ít nhất ở ba phương diện sau :

- Phê phán những bậc cha mẹ thiếu trách nhiệm với con cái.
- Ca ngợi tình cảm nhân hậu, trong sáng, vị tha của hai em bé.
- Miêu tả và thể hiện nỗi đau xót, tủi hờn của những em bé chẳng may rơi vào hoàn cảnh bất hạnh.

Trước khi dạy bài này, GV nên có sự tìm hiểu tình hình HS trong lớp, nắm chắc được hoàn cảnh của HS nào chẳng may rơi vào tình huống tương tự trong truyện để lựa chọn cách khai thác bài học một cách tế nhị, hợp lí, đồng thời tạo nên sự thông cảm, gần gũi của mọi HS trong lớp đối với HS đó. Do đối tượng HS lớp 7 còn nhỏ, trong quá trình dạy, GV không nên khai thác quá nhiều vào nỗi đau đớn và nội dung phê phán, nên tập trung vào nội dung thứ hai đã nêu.

4. Phân bố thời gian : Văn bản này dạy trong 2 tiết. Việc phân chia nội dung khai thác cho mỗi tiết học tùy vào GV. Dựa vào những gợi ý của SGK, tổ chuyên môn của mỗi trường nên thảo luận chung để có một sự thống nhất tương đối cả về nội dung cần khai thác, phương pháp lên lớp và phân phối thời lượng cho từng tiết học.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài

Có thể vào bài bằng nhiều cách khác nhau. Tuy vậy nội dung chính của phần giới thiệu tiết học này nên hướng HS vào vấn đề : những tình cảm và tấm lòng vị tha, nhân hậu, trong sáng và cao đẹp của những bạn nhỏ chẳng may rơi vào hoàn cảnh bất hạnh.

2. Tiến trình tổ chức các hoạt động

Hoạt động 1. Đọc, tóm tắt văn bản và tìm hiểu phần Chú thích, trang 26, SGK.

Văn bản này khá dài so với hai văn bản đã học ở Bài 1. Đây là một truyện ngắn khá hoàn chỉnh : có cốt truyện và nhân vật, có sự việc và chi tiết, có mở đầu và kết thúc,... Vì thế trong giờ học không nhất thiết phải đọc tất cả. GV có thể cho HS kể tóm tắt cốt truyện (cũng là để rèn luyện kĩ năng tóm tắt cốt truyện), sau đó chỉ cần đọc một vài đoạn văn hay và xúc động trong bài. Ví dụ đoạn hai anh em chia đồ chơi (từ chỗ "Đồ chơi của chúng tôi cũng chẳng có nhiều" đến "Tôi cố vui vẻ theo em, nhưng nước mắt đã ứa ra") hoặc đoạn Thuỷ đến trường chia tay với cô giáo và các bạn (từ "Gần trưa, chúng tôi mới ra đến trường học" đến "và nắng vẫn vàng ươm trùm lên cảnh vật"), hoặc đoạn cuối, cảnh hai anh em phải chia tay (từ "Cuộc chia tay đột ngột quá" đến hết bài).

Việc tóm tắt cốt truyện và đọc các đoạn trong bài hoàn toàn do HS thực hiện. GV hướng dẫn, sau đó có thể đọc một đoạn mẫu.

Hoạt động 2. Tìm hiểu văn bản.

Dựa vào hệ thống câu hỏi phần Đọc – hiểu văn bản, trang 26 và 27, SGK để tổ chức cho HS tìm hiểu văn bản. Những câu hỏi trong SGK thực ra đã được sắp xếp theo tiến trình phát triển của mạch truyện nhằm giúp GV hướng dẫn HS phân tích, tìm hiểu. Trong phần này, chúng tôi xin nêu lên nội dung, ý đồ các câu hỏi và cách thức tiến hành tìm hiểu bài, sau đó nêu một số gợi ý trả lời để GV tham khảo và vận dụng khi soạn giáo án cho bài giảng của mình.

Câu hỏi 1 : Truyện viết về ai, về việc gì ? Ai là nhân vật chính trong truyện ?

Câu hỏi này không khó, HS hoàn toàn có thể trả lời được. GV tiếp tục nêu vấn đề bằng câu hỏi 2.

Câu hỏi 2:

a) Câu chuyện được kể theo ngôi thứ mấy? Việc lựa chọn ngôi kể này có tác dụng gì?

Trong Chương trình Ngữ văn lớp 6, khi học văn tự sự, HS đã làm quen với vấn đề ngôi kể trong truyện. GV có thể yêu cầu HS nhắc lại kiến thức này và bổ sung cho hoàn chỉnh, lưu ý HS rằng: Mỗi ngôi kể có một ý nghĩa riêng, từ đó mà vận dụng vào câu hỏi các em đang thảo luận.

Sau khi HS trả lời, GV tổng kết và nhận xét, đánh giá và bổ sung cho hoàn chỉnh.

Gợi ý: Truyện được kể theo ngôi thứ nhất. Người xưng "tôi" trong truyện (Thành) là người chứng kiến các việc xảy ra, cũng là người cùng chịu nỗi đau như em gái của mình. Cách lựa chọn ngôi kể này giúp tác giả thể hiện được một cách sâu sắc những suy nghĩ, tình cảm và tâm trạng nhân vật. Mặt khác, kể theo ngôi này cũng làm tăng thêm tính chân thực của truyện và do vậy sức thuyết phục của truyện cũng cao hơn.

b) Tại sao tên truyện lại là *Cuộc chia tay của những con búp bê*? Tên truyện có liên quan gì đến ý nghĩa của truyện?

Để trả lời câu hỏi này, GV cho HS trao đổi theo nhóm hoặc với bạn ngồi bên cạnh, sau đó yêu cầu các nhóm nêu ý kiến của mình. Để định hướng cho HS thảo luận, GV có thể nêu lại các câu hỏi gợi mở: Những con búp bê gợi cho em suy nghĩ gì? Trong truyện, chúng có chia tay thật không? Chúng đã mắc lỗi gì? Vì sao chúng phải chia tay? ... Từ đó có thể rút ra nhận xét về sự liên quan giữa tên truyện với nội dung, chủ đề của truyện.

Gợi ý: Những con búp bê vốn là những đồ chơi của tuổi nhỏ, thường gợi lên thế giới trẻ em với sự ngộ nghĩnh, trong sáng, ngây thơ, vô tội. Những con búp bê trong truyện, cũng như hai anh em Thành – Thủy, trong sáng, vô tư, không có tội lỗi gì,... thế mà lại phải chia tay nhau. Tên truyện đã gợi ra một tình huống buộc người đọc phải theo dõi và góp phần thể hiện được ý đồ tư tưởng mà người viết muốn thể hiện.

Câu hỏi 3: Hãy tìm các chi tiết trong truyện để thấy hai anh em Thành – Thủy rất mực gần gũi, thương yêu, chia sẻ và quan tâm tới nhau.

Ngoài việc nắm cốt truyện, nhân vật, HS cần phải nắm được một số chi tiết tiêu biểu của truyện. Những chi tiết tiêu biểu là những chi tiết làm nổi bật được nội dung tư tưởng của truyện. Câu hỏi này nhấn mạnh tới các chi tiết nhằm làm

nổi bật những tình cảm cao đẹp của hai em bé trong truyện. Những chi tiết khác không cần nêu lên. Mục đích là rèn luyện cho HS biết phát hiện các chi tiết tiêu biểu của truyện và hướng các em vào nội dung chính cần phân tích, tiếp nhận. HS có thể nêu lên những chi tiết khác nhau, GV hướng dẫn HS khác nhận xét và thống nhất các chi tiết tiêu biểu.

Gợi ý: Có thể nêu lên một số chi tiết sau: Thuý mang kim chỉ ra tận sân vận động vá áo cho anh; Thành giúp em mình học; chiều nào Thành cũng đón em đi học về, dắt tay nhau vừa đi vừa trò chuyện; Thành nhường hết đồ chơi cho em, nhưng Thuý lại sợ "lấy ai gác đêm cho anh" nên lại nhường cho anh con Vệ Sĩ,...

Câu hỏi 4: Lời nói và hành động của Thuý khi thấy anh chia hai con búp bê Vệ Sĩ và Em Nhỏ ra hai bên có gì mâu thuẫn? Theo em, có cách nào để giải quyết được mâu thuẫn ấy không? Kết thúc truyện, Thuý đã lựa chọn cách giải quyết như thế nào? Chi tiết này gợi lên trong em những suy nghĩ và tình cảm gì?

Câu hỏi này buộc HS đi sâu vào phân tích một sự việc (hành động) của nhân vật chính, từ đó thấy được nội dung sâu sắc của truyện. Đây là câu hỏi khó, GV có thể gợi ý thêm và yêu cầu những HS khá, giỏi trong lớp trình bày. Cho cả lớp trao đổi, thảo luận (nếu có nhiều thời gian) trước khi GV đưa ra ý kiến của mình.

Gợi ý: Mâu thuẫn ở chỗ một mặt Thuý rất giận dữ không muốn chia rẽ hai con búp bê, nhưng mặt khác em lại rất thương Thành, sợ đêm đêm không có con Vệ Sĩ canh gác ngủ cho anh, nên em rất bối rối sau khi đã "tru tréo lên giận dữ".

Đưa ra tình huống này, tác giả gợi lên trong bạn đọc sự suy nghĩ, muốn giải quyết mâu thuẫn này, chỉ có cách gia đình Thuý – Thành phải đoàn tụ, hai anh em không phải chia tay. Cuối truyện, ta thấy Thuý lựa chọn cách để lại con Em Nhỏ ở bên cạnh con Vệ Sĩ để chúng không bao giờ xa nhau. Cách lựa chọn của Thuý gợi lên trong lòng người đọc lòng thương cảm đối với Thuý, thương cảm một em gái giàu lòng vị tha, vừa thương anh, vừa thương cả những con búp bê, thà mình chịu chia lìa chứ không để búp bê phải chia tay, thà mình chịu thiệt thòi để anh luôn có con Vệ Sĩ gác cho ngủ đêm đêm. Chi tiết này cũng khiến người đọc thấy sự chia tay của hai em nhỏ là rất vô lí, là không nên có.

Câu hỏi 5: Chi tiết nào trong cuộc chia tay của Thuý với lớp học khiến cô giáo bàng hoàng và chi tiết nào làm em cảm động nhất? Vì sao?

Câu hỏi này cũng tập trung vào các chi tiết truyện, nhưng chỉ lựa chọn một chi tiết khiến cô giáo bàng hoàng và một chi tiết cảm động nhất, chứ không phải chỉ ra nhiều chi tiết như câu hỏi 4.

Gợi ý: Về chi tiết khiến người đọc "giật mình", bất ngờ: Việc bố mẹ chia tay khiến Thành và Thuý phải chia tay, nhưng con búp bê cũng phải chia tay là một nỗi đau lớn, nhưng người đọc không bất ngờ. Bất ngờ nhất và khiến ai cũng phải giật mình là chi tiết khi Thuý cho biết: Em sẽ không được đi học nữa, do nhà bà ngoại xa trường quá, nên "mẹ bảo sẽ sắm cho em một thúng hoa quả để ra chợ ngồi bán". Chi tiết cảm động nhất có thể là chi tiết cô giáo Tâm tặng cho Thuý quyển vở và cây bút máy nắp vàng; cũng có thể là chi tiết sau khi nghe Thuý cho biết không được đi học nữa, cô Tâm thốt lên: "Trời ơi!", "cô giáo tái mặt và nước mắt giàn giụa".

Câu hỏi 6: Em hãy giải thích vì sao khi dắt em ra khỏi trường, tâm trạng của Thành lại "kinh ngạc thấy mọi người vẫn đi lại bình thường và nắng vẫn vàng ươm trùm lên cảnh vật".

Đây là câu hỏi buộc HS phải suy luận, qua đó thấy được nghệ thuật miêu tả tâm lí nhân vật của tác giả.

Gợi ý: Có thể giải thích Thành thấy kinh ngạc là vì trong khi mọi việc đều diễn ra rất bình thường, cảnh vật vẫn rất đẹp, cuộc đời vẫn bình yên,... ấy thế mà Thành và Thuý lại phải chịu đựng sự mất mát và đổ vỡ quá lớn. Nói cách khác, em ngạc nhiên vì trong tâm hồn của mình đang nổi dông, nổi bão khi sắp phải chia tay với đứa em gái bé nhỏ, thân thiết, cả trời đất như sụp đổ trong tâm hồn em, thế mà bên ngoài mọi người và đất trời vẫn ở trạng thái "bình thường". Đây là một diễn biến tâm lí được tác giả miêu tả rất chính xác. Nó làm tăng thêm nỗi buồn sâu thẳm, trạng thái thất vọng, bơ vơ của nhân vật trong truyện.

Hoạt động 3. Hướng dẫn HS tổng kết tiết học.

Có thể hướng dẫn tổng kết bằng các câu hỏi sau:

Câu hỏi 1: Hãy nhận xét về cách kể chuyện của tác giả. Cách kể này có tác dụng gì trong việc làm nổi rõ nội dung, tư tưởng của truyện?

Có thể lưu ý hai điểm trong cách kể chuyện:

– Cách kể bằng sự miêu tả cảnh vật xung quanh và cách kể bằng nghệ thuật miêu tả tâm lí nhân vật (nhân vật Thành – người kể xưng "tôi" trong truyện) của tác giả.

– Lời kể chân thành giản dị, phù hợp với tâm trạng nhân vật nên có sức truyền cảm.

Câu hỏi 2 (Câu 7, trang 27, SGK) : Đây là câu hỏi tổng hợp nhằm rút ra chủ đề tư tưởng của truyện. GV cho HS trao đổi trong nhóm và trình bày kết quả, sau đó bổ sung cho hoàn chỉnh và đề nghị các em lưu ý đến phần Ghi nhớ – SGK – đây chính là điều mà tác giả muốn nhắn gửi đến mọi người.